

Iwona Mandrzejewska-Smól

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

PODEJMOWANIE AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ PRZEZ OSOBY W WIEKU SENIORALNYM W OPINII SŁUCHACZY KAZIMIERZOWSKIEGO UNIwersYTETU TRZECIEGO WIEKU W BYDGOSZCZY

Streszczenie

Jedno z największych wyzwań współczesnego rynku pracy stanowią zmiany demograficzne. Implikuje to konieczność zainteresowania problemami osób starszych, a zwłaszcza podejmowaniem przez nich aktywności zawodowej. Aspekt ten w istotny sposób wpisuje się w koncepcję aktywnego starzenia się i wiąże z ponownym wejściem na rynek pracy osób, które przeszły już na emeryturę. Wielu z nich nie zaprzestaje aktywności zawodowej i chętnie podejmuje ją ponownie, ale też wielu wycofuje się z podejmowania jakiegokolwiek aktywności. Interesujący punkt widzenia w tym zakresie stanowią mogą wyniki badań przeprowadzonych wśród słuchaczy Kazimierzowskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Bydgoszczy. Skłaniają one do refleksji, na ile podejmowanie aktywności zawodowej przez osoby starsze jest konieczne, a na ile staje się ich prawem i wolnym wyborem. Ważne jest to, aby brak aktywności zawodowej seniorów nie prowadził do ich marginalizacji i odizolowania społecznego.

Słowa kluczowe: aktywność zawodowa osób starszych, rynek pracy, koncepcja aktywnego starzenia się, potrzeby seniorów.

SENIOR CITIZENS PURSUING THEIR CAREERS; OPINION OF THE STUDENTS OF THE KAZIMIERZ WIELKI UNIVERSITY OF THE THIRD AGE IN BYDGOSZCZ

Abstract

One of the greatest challenges of today's job market are demographic changes, which implies that one must get interested in the problems of senior citizens, especially seniors pursuing their careers. That aspect is definitely part of the concept of active ageing and requires old-age pensioners (OAPs) to re-enter the job market. Many OAPs never stop their careers or are eager to pursue their careers again, however there are many who withdraw from their careers.

An interesting approach is offered by the results of the research performed among the students of the Kazimierz Wielki University of the Third Age in Bydgoszcz; the results make one reflect on to what extent pursuing a career by senior citizens is necessary and to what extent it becomes their right and choice. What is important is that not pursuing a career does not make seniors marginalized and isolated from the society.

Key words: professional activity of the people aged 50 plus, job market, concept of active ageing, needs of senior citizens.

Wprowadzenie

Podjęcie aktywności zawodowej przez osoby w wieku senioralnym to ważny aspekt problematyki przystosowania do starości i jakości życia w starości. Aktywność seniorów wpisuje się w problematykę funkcjonowania w społeczeństwie tej grupy wiekowej i stanowi jedno z najważniejszych zagadnień w obszarze polityki społecznej. Należy dodać, że zmiany demograficzne stanowią również, obok zjawiska szybkich zmian technologicznych, globalizacji czy kryzysu finansowego, jedno z największych wyzwań dla współczesnego rynku pracy.

Celem artykułu jest podkreślenie konieczności refleksji i zainteresowania problemami osób starszych, a zwłaszcza podejmowaniem przez nich aktywności zawodowej w kontekście koncepcji aktywnego starzenia się oraz problematyki uczestnictwa społecznego osób starszych. Szczególnego zastanowienia wymaga kwestia, na ile osoby przebywające już na emeryturze mają potrzebę i są zainteresowane podejmowaniem tej formy aktywności.

Zaprezentowane w artykule analizy mają charakter teoretyczno-empiryczny. Rozważania teoretyczne ukazują znaczenie aktywnego starzenia się jednostki, ze szczególnym uwzględnieniem wspierania ludzi starszych i likwidację wszelkich form ich dyskryminacji. Akcentują one również uwzględnianie indywidualnych pragnień, potrzeb, kompetencji oraz różnic społecznych wśród seniorów i umożliwienie im dobrowolnej decyzji o podjęciu aktywności. Na tym tle ukazana została problematyka podejmowania aktywności zawodowej i związany z nią aspekt powrotu na rynek pracy osób, które przeszły już na emeryturę.

Analizy empiryczne prezentują wybrane wyniki badań przeprowadzonych wśród słuchaczy Kazimierzowskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Bydgoszczy. Wykonano je przy zastosowaniu kwestionariusza ankiety nt.: „Reminiscencje społeczno-zawodowe osób u schyłku kariery zawodowej”. Celem wymienionych badań była próba ukazania opinii badanych osób na temat dotychczasowego przebiegu ich kariery zawodowej w kontekście całościowego rozwoju zawodowego. Dla potrzeb niniejszego opracowania przeanalizowano opinie dotyczące podejmowania aktywności zawodowej przez osoby starsze, jak również przez samych badanych, a także oceny możliwości zatrudnienia seniorów na współczesnym rynku pracy. Wykazana w analizach niewielka skłonność seniorów do podejmowania aktywności zawodowej, skłania przede wszystkim do zastanowienia, na ile aktywizacja zawodowa tych osób jest nieodzowna, a na ile staje się ich prawem, wolnym wyborem. Warto też zastanowić się nad potrzebami i możliwościami powrotu seniorów na rynek pracy oraz nad znaczeniem aktywizacji zawodowej tej grupy wiekowej dla polityki społecznej kraju.

Aktywność zawodowa osób w wieku senioralnym w kontekście koncepcji aktywnego starzenia się

Aktywne starzenie się to koncepcja polityczna przyszłości, która ma źródło w przemianach demograficznych i politycznych ostatnich dziesięcioleci. Idea ta zapoczątkowana została na Światowym Zgromadzeniu WHO w 2002 roku, podczas którego stworzono propozycje działań politycznych w obszarze aktywnego starzenia się. Podstawowym celem „*active ageing*” są

starania o zachowanie autonomiczności i niezależności jednostki, z uwzględnieniem zróżnicowania grup osób starszych. Wiąże się to z koniecznością zwiększenia liczebności osób charakteryzujących się pozytywną jakością życia w momencie osiągnięcia starszego wieku oraz zwiększenia ilości osób starszych aktywnie uczestniczących w życiu socjalnym, kulturalnym, ekonomicznym oraz politycznym całego społeczeństwa, przy jednoczesnym zmniejszeniu kosztów związanych z ich leczeniem i opieką zdrowotną¹.

Koncepcja aktywnego starzenia się, pomimo iż zakłada wspieranie ludzi starszych i likwidację wszelkich form ich dyskryminacji, nie formułuje zaleceń dotyczących osób, które nie chcą być aktywne. Założenia tej koncepcji bowiem nie zawsze są zgodne z potrzebami osób starszych, którzy świadomie wybrali wycofanie społeczne, mają ograniczony potencjał i nie odczuwają potrzeby aktywizacji. Zbyt silne ukierunkowanie polityki starzenia się na kontekst użyteczności, oparty na dobrym stanie zdrowia i dostatecznym wsparciu finansowym, może prowadzić do wzmocnienia nierówności społecznych i zagrożenia wielu osób starszych marginalizacją². W związku z tym niezwykle ważne jest uwzględnianie indywidualnych pragnień, potrzeb, kompetencji oraz różnic społecznych wśród seniorów i umożliwienie im dobrowolnej decyzji o podjęciu aktywności. Nie można bowiem wymuszać partycypacji tych osób w życiu społecznym i należy uwzględniać także potrzeby ludzi o ograniczonym potencjale, a wizja aktywnej starości „nie może w żadnym przypadku prowadzić do dyskursu wykluczenia”³.

Podejmowane aktywności zawodowej w istotny sposób wpisuje się w problematykę uczestnictwa społecznego osób starszych. Wiąże się z tym aspekt powrotu na rynek pracy osób, które przeszły już na emeryturę. Wielu emerytów nie zaprzestaje aktywności zawodowej i chętnie podejmuje ją ponownie, ale też wielu z nich wycofuje się z podejmowania jakiegokolwiek aktywności. Robią to dobrowolnie lub mają na to wpływ przyczyny od nich niezależne. Osoby, które zostały zmuszone do wycofania się z aktywności, częstokroć potrzebują wsparcia i pomocy. Zmiany deterioracyjne w organizmie, spadek zdolności fizycznych i poznawczych bowiem, w sposób istotny tę aktywność ogranicza.

Podejmowanie aktywności zawodowej przez osoby starsze w świetle wyników badań własnych

Nie ulega wątpliwości, że problematyka dotycząca możliwości i barier podejmowania aktywności zawodowej przez osoby starsze na współczesnym rynku pracy jest bardzo istotna. Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia, warto zastanowić się jednak nad tym, na ile osoby prze-

¹ *Active Ageing: A Policy Framework*, A contribution of the World Health Organization to the Second United Nations World Assembly on Ageing, Madrid, April 2002, World Health Organization, Geneva 2002, s. 12-16.

² G. Naegele *Die Potenziale des Alters nutzen – Chancen für den Einzelnen und die Gesellschaft*, [w:] K. Böllert, P. Hansbauer, B. Hasenjürgen, S. Langenohl (red.), *Die Produktivität des Sozialen. Den sozialen Staat aktivieren*, Wiesbaden: VS, Verl. Für Sozialwissenschaften 2006, s. 155.

³ B. Schonbrodt, K. Veil, *Zjawisko wycofania społecznego w kontekście „aktywnego starzenia się”*. *Potrzeba działania i przykłady dobrych praktyk w Niemczech*, „Problemy Polityki Społecznej” 2012, nr 18, 63, s. 74.

bywające już na emeryturze mają potrzebę i są zainteresowane podejmowaniem tej formy aktywności.

Istotny komponent takich refleksji, jak również interesujący punkt widzenia dla praktyki i działań dotyczących aktywizacji zawodowej, stanowią analizy wyników badań przeprowadzonych wśród osób, które już przeszły na emeryturę. Wykonano je za pomocą metody sondażu diagnostycznego. Są to badania ilościowe o charakterze pilotażowym, które dają możliwość określenia tendencji oraz pozwalają postawić diagnozę dotyczącą prezentowanej problematyki.

Analizy empiryczne objęły słuchaczy Kazimierzowskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Bydgoszczy. Dobór grupy badawczej związany był z faktem, że wśród słuchaczy tych instytucji można doszukać się wiele interesujących dowodów możliwości rozwojowych człowieka w ostatnim okresie życia. Podejmowanie tej formy aktywności przez seniorów wskazuje na występowanie u tych osób znacznego potencjału i możliwości efektywnego wspomagania rozwoju. Jest niezaprzeczalnym dowodem na to, że człowiek w okresie starości może pozostawać aktywny intelektualnie, psychicznie i fizycznie, jak również rozwijać swoje zainteresowania, a także utrzymywać szerokie i pozytywne kontakty społeczne⁴. Z populacji wyłoniono grupę 66 osób w wieku senioralnym przy zastosowaniu doboru nieprobabilistycznego opartego na dostępności badanych⁵. Badania zostały przeprowadzone w czerwcu 2015 roku przy zastosowaniu kwestionariusza ankiety nt.: „Reminiscencje społeczno-zawodowe osób u schyłku kariery zawodowej”, sporządzonego przez autorkę niniejszego opracowania. Celem wymienionych badań była próba ustalenia, jak osoby u schyłku kariery zawodowej postrzegają jej dotychczasowy przebieg w kontekście całościowego rozwoju zawodowego. Podjęto też próbę ukazania opinii badanych na temat podejmowania aktywności zawodowej przez osoby starsze, jak również przez nich samych, a także oceny możliwości zatrudnienia seniorów na współczesnym rynku pracy.

W analizie zgromadzonego materiału badawczego wykorzystano elementy statystyki opisowej i korelacyjnej, a wśród nich test chi-kwadrat i test t-Studenta. Dane charakteryzujące ogół badanych przedstawiają się następująco:

- w przypadku płci, zdecydowanie dominowały kobiety, stanowiące 93,9% badanych osób;
- zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn zdecydowanie dominowały osoby w wieku od 60. do 75. roku życia, stanowiąc 89,4% badanej zbiorowości (w tym 88,7% kobiet i 100,0% mężczyzn);
- w przypadku wykształcenia dominowała grupa seniorów z wykształceniem średnim – 57,6% (z czego 36,4% badanych posiadało wykształcenie średnie zawodowe i 21,2% średnie ogólne), w drugiej kolejności znajdowały się osoby z wykształceniem wyższym – 39,4%, a najmniej liczną grupę stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym – zaledwie 3,0% i były to jedynie kobiety.

Trudno było określić dominującą grupę wykonującą określony zawód. Pod tym względem grupa badanych była bardzo zróżnicowana. Poza tym, aż 35 osób (53,0%) nie wskazało, jaki zawód wykonywali w okresie aktywności zawodowej.

⁴ M. Finogenow, *Rozwój w okresie późnej dorosłości – szanse i zagrożenia*, „Acta Universitatis Lodzensis”, Folia Oeconomica nr 297, s. 101.

⁵ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2007, s. 214.

W związku z niewielkim zróżnicowaniem ankietowanych ze względu na płeć (wśród badanych było jedynie 4 mężczyzn), wprowadzono dodatkowy czynnik różnicujący, jakim był poziom wykształcenia seniorów. Analizy wyników badań wykazały jednakże, iż tendencje ogólne powtarzały się w większości aspektów bez względu na rodzaj zastosowanego czynnika różnicującego.

Najbardziej istotne, z punktu widzenia podjętej problematyki, były opinie badanych seniorów dotyczące konieczności podejmowania pracy przez osoby przebywające na emeryturze. Wyniki badań wskazują, że 54,0% ankietowanych uznało, iż nie ma takiej konieczności. Uzasadniając swoje stanowisko, 55,9% senierek zaakcentowało głównie potrzebę zwolnienia miejsc pracy dla osób młodych oraz pozostawienia możliwości wyboru osobom starszym. Pozostałe z nich wskazywały, że jest wiele innych możliwości bycia aktywnym, a emerytura to czas, by poświęcić go rodzinie, zwłaszcza wnukom. Pojedynczo kobiety uznały emeryturę jako czas na należyty odpoczynek, przyjemności i skupianie się na własnych potrzebach, jak również uzależniały konieczność podejmowania aktywności zawodowej od sytuacji materialnej starszych osób.

Większość mężczyzn (75,0%) uważała, że istnieje konieczność podejmowania pracy przez osoby starsze ze względu na możliwość czynnego udziału w życiu codziennym, zbyt niskiej emerytury niepozwalającej na godne życie oraz posiadania przez nich nadal przydatnych umiejętności i wiedzy.

Kobiety, które uznały, że istnieje konieczność podejmowania pracy przez emerytów, uzasadniały to głównie zbyt niskimi świadczeniami emerytalnymi, możliwością kontaktów i przebywania z innymi ludźmi, jak również możliwością zachowania sprawności fizycznej i psychicznej. Pojedynczo seniorki wskazywały na przydatność dotychczasowego doświadczenia, możliwość utrzymania dobrego samopoczucia oraz dużą dyspozycyjność. Biorąc pod uwagę czynnik różnicujący, jakim był poziom wykształcenia badanych, warto zwrócić uwagę na fakt, że ponad połowa (57,1%) osób z wykształceniem wyższym uznała konieczność podejmowania pracy przez emerytów. Literatura przedmiotu wskazuje, że im wyższe wykształcenie posiada jednostka, tym większy poziom aktywności wykazuje⁶. W związku z tym można domniemywać, że ponad połowa badanych seniorów ujawnia podobne tendencje w zakresie podejmowania aktywności zawodowej.

Badane seniorki i seniorzy oceniali także możliwość zatrudnienia osób starszych na współczesnym rynku pracy. Dokładnie połowa z nich nie miała zdania lub nie chciała zaprezentować swojego stanowiska w tym aspekcie. Wśród pozostałych osób zdecydowanie dominowały te, które możliwość zatrudnienia osób starszych na współczesnym rynku pracy oceniły negatywnie (45,2% kobiet i 50,0% mężczyzn). Jedynie 3 seniorki oceniły tę możliwość pozytywnie, co stanowiło zaledwie 4,5% ogółu badanych.

W odpowiedzi na pytanie, czy sami wykonują lub mają zamiar podjąć dodatkową pracę, zdecydowana większość ankietowanych (78,8%) zadeklarowała, że nie wykonuje i nie zamierza podejmować pracy, przebywając na emeryturze (w tym 80,6% kobiet i 50,0% mężczyzn). Największa grupa (27 osób) nie uzasadniła swojego stanowiska. Pozostałe wskazywały głównie na brak ofert pracy dla osób w wieku senioralnym, brak potrzeby podjęcia zatrudnienia

⁶ Por. B. Szatur-Jaworska, P. Błędowski, M. Dziegielewska, *Podstawy gerontologii społecznej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2006, s.162.

przez nich samych, zbyt zaawansowany wiek oraz chęć realizacji zamierzeń, na które wcześniej nie było czasu. Pojedynczo ankietowani podkreślali obowiązki rodzinne, zły stan zdrowia i konieczność pracy na działce. Osoby, które zadeklarowały, że pracują lub zamierzają podjąć zatrudnienie (21,2%, w tym 19,4% kobiet i 50,0% mężczyzn), motywowały to przede wszystkim zbyt niskimi świadczeniami emerytalnymi.

Dopełnienie powyższych ustaleń stanowi analiza form aktywności preferowanych obecnie przez badanych seniorów. Wyniki badań przedstawiono w tabeli 1.

Tab. 1. Formy aktywności preferowane obecnie przez badane osoby

FORMY AKTYWNOŚCI	PŁEĆ				OGÓŁEM N= 165	
	Kobiety N= 152		Mężczyźni N= 13			
	L	%*	L	%*	L	%*
Aktywność domowo-rodzinna	32	21,0	4	30,8	36	21,8
Aktywność kulturalna	42	27,6	3	23,1	45	27,3
Aktywność zawodowa	3	2,0	1	7,7	4	2,4
Aktywność społeczna	10	6,6	1	7,7	11	6,7
Aktywność edukacyjna	21	13,8	1	7,7	22	13,3
Aktywność religijna	5	3,3	1	7,7	6	3,6
Aktywność rekreacyjna	38	25,0	2	15,4	40	24,2
Inna aktywność**	1	0,7	-	-	1	0,6

*Odsetki nie sumują się do 100, gdyż było to pytanie wielokrotnego wyboru.

**Inna aktywność: praca fizyczna w ogrodzie.

Źródło: opracowanie własne.

Dane z powyższej tabeli wskazują, że w pierwszej kolejności badani preferują aktywność kulturalną – 27,3%; w drugiej kolejności aktywność rekreacyjną – 24,2%, w trzeciej – aktywność domowo-rodzinną (21,8%), a w czwartej – aktywność edukacyjną (13,3%), przy czym wskaźnik procentowy jest w tym przypadku prawie dwa razy mniejszy od pozostałych.

Ta sama tendencja występuje wśród kobiet. Mężczyźni jednak w pierwszej kolejności wskazywali aktywność domowo-rodzinną (30,8%), w drugiej – aktywność kulturalną (23,1%), a w trzeciej – aktywność rekreacyjną (15,4%). Najniższy wskaźnik procentowy wśród proponowanych do wyboru form aktywności uzyskała aktywność zawodowa – 2,4%.

Biorąc pod uwagę płeć, trudno byłoby ustalić zależność podejmowania określonych form aktywności od tego czynnika różnicującego, ze względu na to, iż wśród badanych było jedynie 4 mężczyzn. Dokonane analizy statystyczne w oparciu o test hi-kwadrat wykazały, że wartości p w przypadku wszystkich form aktywności są wyższe od 0,05. W związku z tym można uznać, iż formy aktywności podejmowane obecnie przez badanych seniorów nie zale-

żą istotnie od płci. Warto jednak zwrócić uwagę na zależność tego aspektu od poziomu wykształcenia ankietowanych. Wyniki badań prezentuje tabela 2.

Tab. 2. Formy aktywności preferowane obecnie przez badane osoby z uwzględnieniem poziomu wykształcenia

Poziom wykształcenia	Zasadnicze zawodowe (N=2)		Średnie (N=38)		Wyższe (N=26)		Łącznie (N=66)		p **
	n	% *	n	% *	n	% *	n	% *	
FORMY AKTYWNOŚCI									
Aktywność domowo-rodzinna	2	100,0%	19	50,0%	11	42,3%	32	48,5%	p=0,278
Aktywność kulturalna	1	50,0%	22	57,9%	19	73,1%	42	63,6%	p=0,427
Aktywność zawodowa	-	0,0%	2	5,3%	1	3,8%	3	4,5%	p=0,919
Aktywność społeczna	-	0,0%	2	5,3%	8	30,8%	10	15,2%	p=0,017
Aktywność edukacyjna	-	0,0%	12	31,6%	8	30,8%	20	30,3%	p=0,637
Aktywność religijna	-	0,0%	3	7,9%	2	7,7%	5	7,6%	p=0,919
Aktywność rekreacyjna	-	0,0%	17	44,7%	20	76,9%	37	56,1%	p=0,01
Inna aktywność	-	0,0%	1	2,6%	2	7,7%	3	4,5%	p=0,604

* Odsetki nie sumują się do 100, gdyż było to pytanie wielokrotnego wyboru.

** Test chi-kwadrat.

Źródło: opracowanie własne.

Z powyższej tabeli wynika, że wartość *p* jest niższa od 0,05 dla aktywności społecznej i rekreacyjnej, a więc podejmowanie tych form aktywności po przejściu na emeryturę zależy istotnie od wykształcenia. Można więc uznać, że im wyższe wykształcenie, tym częściej preferowana jest przez badanych seniorów aktywność społeczna i rekreacyjna. W tym przypadku również najniższy wskaźnik procentowy uzyskała aktywność zawodowa (4,5%).

Reasumując zaprezentowane powyżej wyniki badań można stwierdzić, że opinie ankietowanych na temat konieczności podejmowania pracy przez osoby starsze były zależne od czynnika różnicującego. Ponad połowa badanych senierek uznała, że nie ma konieczności podejmowania aktywności zawodowej na emeryturze. Z kolei większość mężczyzn i ponad połowa osób z wykształceniem wyższym oraz wszystkie z wykształceniem zasadniczym zawodowym uznały taką konieczność.

Dokładnie połowa badanych osób starszych nie potrafiła lub nie chciała ocenić możliwości oraz szans podejmowania zatrudnienia przez seniorów na współczesnym rynku pracy, a większość pozostałych oceniła ją negatywnie. Sami ankietowani w zdecydowanej większości wskazywali, że nie wykonują i nie zamierzają podjąć pracy przebywając na

emeryturze. Bez względu na płeć i wykształcenie, najmniej badanych seniorów preferuje aktywność zawodową i woli poświęcać się głównie aktywności kulturalnej, społecznej, rekreacyjnej oraz domowo-rodzinnej.

Co prawda powyższe ustalenia dotyczą niewielkiej grupy badanych osób, w dodatku są to słuchacze Uniwersytetu Trzeciego Wieku, których aktywność przybiera głównie wymiar edukacyjny, społeczny i kulturalny. Jednakże zaprezentowane powyżej analizy empiryczne w istotny sposób korelują z wynikami badań przeprowadzonymi w ramach szerszych eksploracji, dotyczących aktywności edukacyjnej i zawodowej osób starszych z województwa kujawsko-pomorskiego. Badania te zostały przeprowadzone w latach 2010-2013 oraz na przełomie roku 2014/2015 za pomocą skonstruowanego przez autorkę tego opracowania kwestionariusza ankiety na temat: „Aktywność zawodowa i edukacyjna ludzi starzejących się”. Do analiz wykorzystane zostały opinie 978 osób (w tym 597 kobiet i 381 mężczyzn) przebywających na emeryturze oraz w wieku przedemerytalnym, z okresu do pięciu lat przed ich przejściem na emeryturę. Badania te miały na celu dokonanie próby diagnozy wybranych problemów w obszarze zagadnienia przystosowania do starości, a w szczególności w zakresie podejmowania aktywności edukacyjnej i zawodowej przez badane osoby w wieku senioralnym. W tym przypadku również aktywność zawodowa osiągnęła jedną z najniższych rang, a badani seniorzy preferowali głównie aktywność domowo-rodzinną, religijną i rekreacyjną. Ilustruje to tabela 3⁷.

Zaprezentowane analizy korelują również z ustaleniami dokonanymi w ramach badań dotyczących związków między percepcją czasu wolnego na starość a życiem zawodowym seniorów przeprowadzonych przez R. Köllera na terenie Niemiec. Badane osoby wykazywały zadowolenie z uwolnienia od obowiązków służbowych, zwłaszcza te, które doświadczały znacznych obciążeń w pracy zawodowej. Nie przejawiały one nadmiernej gotowości nie tylko do ponownego podjęcia zatrudnienia, ale również do innych form aktywności, charakteryzujących się dyktatem zewnętrznym i określonymi rygorami, czego przykładem był regularny wolontariat⁸.

⁷ Przed analizą zebranego materiału dokonane zostały jego obliczenia ilościowe. Badani emeryci mieli za zadanie określić dominujące formy aktywności podejmowane przez nich po ich przejściu na emeryturę poprzez dokonanie wartościowania. Uzyskane odpowiedzi zostały odpowiednio pomnożone: „tak” razy 4, „raczej tak” razy 3, „raczej nie” razy 2 i „nie” razy 1. Uzyskane wartości punktowe podzielono przez liczbę badanych osób i otrzymano średnią wartość wyboru. Dla tej średniej z kolei zastosowano następujące przedziały wartościowania: do 1,50 p. – odpowiedź negatywna pewna – nie; od 1,51 p. do 2,50 p. – odpowiedź negatywna niepewna – raczej nie; od 2,51 p. do 3,50 p. – odpowiedź pozytywna niepewna – raczej tak; powyżej 3,50 p. – odpowiedź pozytywna pewna – tak.

⁸ R. Köller, *Zeit im Alter – öffentliche oder persönliche Ressource?*, [w:] K. Aner, F. Karl, L. Rosenmayr (red.) *Die neuen Alten – Retter des Sozialen?*, Wiesbaden: VS, Verl. Für Sozialwissenschaften 2007, s. 127 i nast.

Tab. 3. Formy aktywności podejmowane przez badanych, po ich przejściu na emeryturę – zestawienie analityczne

FORMY AKTYWNOŚCI	KOBIEТЫ N=597		MĘŻCZYŹNI N=381		OGÓLEM N=978	
	średnia wyboru	ranga wyboru	średnia wyboru	ranga wyboru	średnia wyboru	ranga wyboru
Aktywność domowo-rodzinna	3,66	I	3,52	I	3,60	I
Aktywność kulturalna	2,37	IV	2,00	VI	2,23	V
Aktywność zawodowa	1,68	VI	2,15	V	1,86	VI
Aktywność społeczna	2,35	V	2,16	IV	2,27	IV
Aktywność edukacyjna	1,61	VII	1,53	VII	1,58	VII
Aktywność religijna	3,09	II	2,75	II	2,96	II
Aktywność rekreacyjna	2,50	III	2,62	III	2,55	III
Inna aktywność: hobby	1,01	VIII	1,05	VIII	1,03	VIII
ŚREDNIE WYBORU	2,28	-	2,22	-	2,26	-

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Nie ulega wątpliwości, że problematyka podejmowania aktywności zawodowej na współczesnym rynku pracy przez osoby starsze jest bardzo złożona i wieloaspektowa. W związku z tym sformułowane na początku niniejszego opracowania pytanie: na ile osoby przebywające już na emeryturze mają potrzebę i są zainteresowane podejmowaniem aktywności zawodowej, nasuwa wyraźną refleksję, że odpowiedź na nie jest jednoznaczna. Stanowi kwestię bardzo trudną, a w kontekście powyższych ustaleń należałoby zastanowić się przede wszystkim nad tym, na ile aktywizowanie zawodowe osób starszych jest istotne i niezbędne dla polityki społecznej oraz funkcjonowania współczesnego rynku pracy w naszym kraju. W jaki sposób i w jakim zakresie należałoby stworzyć dogodne warunki dla ponownego wejścia tej grupy wiekowej na rynek pracy, biorąc od uwagę fakt, że wiele grup zawodowych i społecznych jest obecnie na nim zagrożonych?

Wykazana w powyższych analizach niewielka tendencja do podejmowania aktywności zawodowej przez osoby starsze, skłania głównie do refleksji, na ile aktywizacja zawodowa tych osób jest konieczna, a na ile staje się ich prawem, dając możliwość wolnego wyboru, przy jednoczesnym poszanowaniu potrzeb oraz trafnym diagnozowaniu ich możliwości. Osoby starsze bowiem, nie stanowią jednolitej grupy i należy w szczególności sposób uwzględniać występujące między nimi różnice, które wynikają ze specyfiki płci, uwarunkowań społeczno-kulturowych, czy ekonomicznych. Istotne jest to, aby brak aktywności zawodowej seniorów nie prowadził do ich marginalizacji i odizolowania społecznego. Nie

tylko ograniczanie dostępu do rynku pracy, ale również nadmierne stymulowanie, czy wręcz „wymuszanie” tej aktywności bowiem, może stać się przyczyną barier uczestnictwa społecznego, zwłaszcza osób o ograniczonym potencjale i potrzebach.

Bibliografia

- Active Ageing: A Policy Framework, A contribution of the World Health Organization to the Second United Nations World Assembly on Ageing*, Madrid, April 2002, World Health Organization, Geneva 2002.
- Babbie E., *Badania społeczne praktyce*, PWN, Warszawa 2007.
- Determinanty aktywności zawodowej ludzi starszych*, Z. Wiśniewski (red.), Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „DOM ORGANIZATORA”, Toruń 2009.
- Finogenow M., *Rozwój w okresie późnej dorosłości – szanse i zagrożenia*, „Acta Universitatis Lodzianensis”, Folia Oeconomica 2013, nr 297, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.hdl_11089_5550/c/finogenow93-104.pdf [15.03.2016].
- Jak promować aktywność osób starszych w Europie – wsparcie UE dla podmiotów lokalnych i regionalnych*, AGE Platform Europe we współpracy z Komitetem Regionów i Komisją Europejską, tłumaczenie na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2011.
- Köller R., *Zeit im Alter – öffentliche oder persönliche Ressource?*, [w:] K. Aner, F. Karl, L. Rosenmayr (red.), *Die neuen Alten – Retter des Sozialen?*, Wiesbaden: VS, Verl. Für Sozialwissenschaften 2007.
- Naegele G., *Die Potenziale des Alters nutzen – Chancen für den Einzelnen und die Gesellschaft*, [w:] K. Böllert, P. Hansbauer, B. Hasenjürgen, S. Langenohl (red.), *Die Produktivität des Sozialen. Den sozialen Staat aktivieren*, Wiesbaden: VS, Verl. Für Sozialwissenschaften 2006.
- Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020, www.mpips.pl [15.03.2016].
- Schönbrodt B., Veil K., *Zjawisko wycofania społecznego w kontekście „aktywnego starzenia się”. Potrzeba działania i przykłady dobrych praktyk w Niemczech*, „Problemy Polityki Społecznej” 2012, nr 18, 63, <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/problemypps/pps18/PPS18-Schonbrodt.pdf> [14.02.2016].
- Szatur-Jaworska B., Błędowski P., Dzięgielewska M., *Podstawy gerontologii społecznej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2006.